

Lidija Nikitović, Milorad Stoić, Rastko Vasić, Mojsinje. Nekropola pod humkama iz bronzanog i gvozdenog doba – Mojsinje. A Bronze and Iron Age Mound Necropolis (Čačak 2002) 153 pp. (cu 23 + 23 fig. în text, inclusiv XVII pl.).

Alcătuită în stil „clasic” (introducere, material, apendice, bibliografie și planșe), prezenta încercare de monografie este extrem de binevenită, dat fiind faptul că istoricul are nevoie în primul rând de publicări temeinice, la care să poată reveni după orice tentativă de interpretare, reușită sau nereușită.

Așa cum ni se explică în paginile introductive (pp. 7-10, 69-72), lucrarea a apărut sub auspiciile Muzeului Național din Čačak și ale Institutului Arheologic din Belgrad, respectiv prin colaborarea dintre arheologii celor două instituții, finanțarea fiind asigurată de către autoritățile locale din Čačak, de Ministerul culturii și de Ministerul federal pentru știință ale Republicii Serbia. În cadrul unui proiect emblematic intitulat „Penetrarea etnoculturală a văilor Moravei și Dunării în epoca fierului”, un impresionant colectiv format din doisprezece cercetători a investigat zona din punct de vedere arheologic, concentrându-se, din câte ne-am putut da seama, asupra entităților funerare ale epocii.

Publicarea bilingvă sârbo-engleză trebuie salutată de la bun început: traducerea integrală a textului dintr-o limbă slavă (textul fiind scris cu caractere chirilice) de veche tradiție, dar nu foarte răspândită, într-un idiom totuși frecvent folosit în ultimul timp oferă un acces relativ ușor la substanța cărții; pe de-asupra, cu ajutorul repetării tuturor celor 23 de ilustrații în text se obține, nu fără o anumită osteneală, și amploarea necesară unui volum. A fost o hotărâre înțeleaptă, căci în caz contrar, valoroasa monografie prezentată în cadrul de față s-ar fi pierdut probabil într-o revistă oarecare, neavând impactul unui volum separat, așa cum o merită descoperirile de la Mojsinje.

Primul capitol al cărții, „Burial and Grave Architecture of the Bronze and Iron Age in the Čačak Region” (pp. 11-28, 73-90) prilejuiește prezentarea tumulilor din 17 localități (inclusiv, rezumativ, și a celor de la Mojsinje), oferindu-ni-se prin celelalte 16 o încercare de conturare a fenomenului funerar, cu referire la tumulii din zonă. Trebuie constatat că nu ne sunt prezentați decât tumulii ca ansamblu și planurile lor generale; de asemenea nu este descris sau ilustrat nici un material, capitolul rămânând deci la nivel orientativ și întrucâtva la mijloc de drum, neslujind concret la nimic. Este necesară întotdeauna reîntoarcerea la sursă, deci la bibliografia indicată pentru fiecare localitate, unde reîntâlnim editări relativ inegale. A fost ratată astfel șansa de a prelucra temeinic ansamblul fenomenului, care părea a fi scopul proiectului.

Al doilea capitol este consacrat necropolei de la Mojsinje (pp. 29-60, 91-120). Primul segment este rezervat publicării propriu-zise a monumentului funerar și a materialului rezultat din săpături. Este vorba de cinci tumuli, conținând 39 de morminte (18+5+1+1+1+13) date în trei faze diferite: sec. XVI-XV, sec. IX și sec. VI-V a. Chr. Și aici ne întâmpină însă, din păcate, inegalitatea prelucrării: la tumulul I nu sunt date planuri de detaliu ale mormintelor, în schimb piesele de inventar sunt descrise și ilustrate fiecare în parte, neputându-le repera totuși pe planul general, mult prea schematic, al tumulului. Exemplele se pot înmulți.

În cel de-al doilea segment urmează o succintă caracterizare a orizonturilor cronologice amintite, efectuată pentru fiecare tumul în parte. Elementul de bază îl constituie discutarea mormintelor aparținând celor trei orizonturi, precum și a unor piese de inventar alese relativ ad libitum, fără a se oferi analogii, fără a ni spune cărei culturi le aparțin și fără fundamentarea atribuirii lor anumitor orizonturi cronologice. Munca este îngreunată substanțial și datorită faptului că lipsesc trimerurile exacte la ilustrație. În cel de-al treilea segment, „Characteristics of graves”, sunt luate în considerare toate mormintele de la Mojsinje: baza de discuție rămâne tot aceeași – pe orizonturi cronologice, de data aceasta fără deosebire de apartenență la

vreun tumul –, dar intervenind și introducerea unor tratări succinte ale pieselor de inventar. Analogiile strânse cu o anume sprinteneală științifică nu oferă o temelie solidă pentru încadrarea complexă a pieselor. Ajunge doar o scurtă privire aruncată asupra felului în care au fost discutate acele de tip Hüsenkopfnadel („pins with leguminous head“). În afară de faptul că lipsește lucrarea inițială a lui H.-J. Hundt, se resimte și absența lucrării lui Al. Oancea, care este una dintre cele mai temeinice tratări ale tipului de ac în discuție. Concret (și datorită cronologiei mai târzii) ar fi fost de folos și amitierea acelor de la Pecica; e vorba de două piese găsite în context arheologic sigur (în corelație cu un topor cu marginile ridicate și unite la mijloc și cu ceramică caracteristică fazei Mureș II). Citarea acului de tip Hüsenkopfnadel de la Liubcova drept „Rumania“ ni se pare o dovadă de ușoară superficialitate (mai ales că Liubcova are o rezonanță toponimică sârbească de necontestat), alături de citarea precisă a celorlalte localități. Fără a mai dori să lungim discuția, surprinde necitarea lucrării lui F. Gogâltan, unde autorii monografiei ar fi găsit și exemple foarte potrivite pentru contextul dorit. Nu mai vorbim de absența monografiei lui I. Bóna. Tocmai ocazia conturării acestei de-a doua faze de evoluție a tipului de ac discutat, fază confirmată atât de descoperiri mai îndepărtate, din mediu Noua, cât și mai apropiate și mai recente, (chiar probabil din mediu Gârla Mare, vezi Crăciunescu), dar și de cele de la Pecica, a fost din păcate ratată. Ciudată ni se pare, între altele, nu atât utilizarea lucrării lui M. Gumă 1997, ci excluderea celeilalte cărți a lui, din 1993, care ar fi adus servicii de departe mai mari în analizarea etapei cronologice următoare de la Mojsinje.

„Final observations“ sunt un mixtaj în care se reiau foarte pe scurt (tot pe baza orizonturilor cronologice) elemente din precedentele pagini, privând de fapt monografia de o analiză serioasă a materialului. În esență lipsesc (cel puțin) trei planșe cronologico-tipologice, care să fi sintetizat grafic materialul ceramic, metalic etc. oferind dintr-o singură privire esența monografiei. Ele ar fi folosit mult mai mult decât repetări de text inutile. Nici lipsa secțiunilor prin cele mai multe dintre obiecte – elemente tehnice utile chiar și alături de fotografii – nu este de natură să ajute celui care dorește să adâncească studiul monumentului principal al cărții.

Analizele antropologice făcute de Zsuzanna Zoffmann (pp. 63-65, 123-125, integral publicate cu un an mai târziu, vezi recenzia următoare), a urmelor de textile, analize realizate de Olivera Ninčić (pp. 66-68, 126-128) și lista bibliografică (pp. 131-133) încheie o lucrare care iese în condiții tipografice bune, nefiind de loc inutilă, dar care ar fi avut șansa – cu un supliment de străduință – să devină cu adevărat monografia substanțială, dorită, cel puțin a necropolei tumulare de la Mojsinje.

Bibliografie

- I. Bóna, Die mittlere Bronzezeit Ungarns und ihre südöstlichen Beziehungen. *Archaeologia Hungarica* 49 (Budapest 1975).
- G. Crăciunescu, Mărturii ale practicării metalurgiei și obiecte de metal în cadrul culturii Verbicioara. *Drobeta* 15, 2005, *Arheologie-Istorie*, 57-101.
- F. Gogâltan, Bronzul timpuriu și mijociu în Banatul românesc și pe cursul inferior al Mureșului. *Cronologia și descoperirile de metal. Bibliotheca historica et archaeologica banatica* 23 (Timișoara 1999).
- M. Gumă, Civilizația primei epoci a fierului în sud-vestul României. *Bibliotheca Thracologica* IV (București 1993).
- H.-J. Hundt, Beziehungen der „Straubinger“ Kultur zu den Frühbronzezeitkulturen der östlich benachbarten Räume. *Kommission für das Äneolithikum und die ältere Bronzezeit* 1958 (Nitra 1961) 145-176.
- A. Oancea, Un ac de tip „Hüsenkopfnadel“ descoperit la Novaci. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 23, 1972, 449-453.
- T. Soroceanu, Studien zur Mureș-Kultur. *Internationale Archäologie* 7 (Buch am Erlbach, 1991).

Tudor SOROCEANU